

บทที่ ๔

อิทธิพลความเชื่อเรื่องนรกและสวรรค์ที่มีต่อชาวตำบลลิเก้ว อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

ในบทที่ ๔ นี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาถึงอิทธิพลความเชื่อเรื่องนรกและสวรรค์ที่มีต่อชาวบ้านลิเก้วในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งประกอบด้วยอิทธิพลด้านการศึกษา ด้านจิตใจ ด้านพฤติกรรม ด้านสังคม และด้านการปกครอง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๑ ด้านการศึกษา

การศึกษา หมายถึง การประหารเสียซึ่งสัญชาตญาณอย่างสัตว์ การศึกษานี้เพื่อมนุษย์จะมีโอกาสได้สิ่งที่ดีที่สุด สิ่งที่มีมนุษย์ควรจะได้ โดยการทำลายเสียซึ่งสัญชาตญาณอย่างสัตว์ แล้วมีการประพฤติกระทำอย่างมนุษย์ที่มีใจสูงโดยสมบูรณ์ สิ่งที่ดีที่สุดควรจะได้ คือ บรมธรรม ถ้าขั้นธรรมดาได้แก่ จริยธรรมสากล คือความสุขที่แท้จริง มีความเต็มเปี่ยมแห่งความเป็นมนุษย์มีการทำหน้าที่เพื่อหน้าที่^๑

การศึกษา หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาผู้เรียนในด้านต่าง ๆ รวมถึงการพัฒนาศักยภาพ เป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวได้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ช่วยให้ผู้เรียนเป็นบุคคลที่มีประสิทธิภาพ มีความเชื่อมั่นในตนเองการศึกษาจะเกิดถึงวาระสุดท้ายของชีวิตเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตนั่นเอง หรืออาจสรุปได้ว่า การศึกษาคือชีวิตและชีวิตคือการศึกษานั้นเอง บทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการศึกษาคือ จะช่วยให้ผู้เรียนถึงการรู้จักตนเอง^๒

การศึกษา หมายถึง ประสบการณ์ รวมทั้งการอบรม ฝึกฝน และสั่งสอน ที่ผู้ใหญ่ให้แก่ผู้เยาว์ ด้วยจุดหมายที่จะให้ผู้เยาว์ได้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลกด้วยความสะดวกสบายเท่าที่จะ

^๑พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาคืออะไร, (กรุงเทพมหานคร: สำนักหนังสือธรรมบุญ, ๒๕๑๕), หน้า ๔๐-๔๕.

^๒สุกร ศรีแสน, ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษา, (มหาสารคาม : คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๒๓), หน้า ๔๓.

เป็นไปได้” การศึกษา หมายถึง กระบวนการทุกชนิดที่ช่วยพัฒนาหรือปรับปรุงจิตใจ อุนิสัย และคุณสมบัติทางกายภาพต่าง ๆ ของมนุษย์ให้ดีขึ้น^๕

จากที่กล่าวมานี้ พอสรุปได้ว่า การศึกษาคือกระบวนการที่ช่วยพัฒนาจิตใจมนุษย์ให้ดีขึ้น ซึ่งประกอบด้วยประสบการณ์ การฝึกอบรม การได้ยิน ได้ฟัง เป็นต้น ไม่จำเป็นต้องนั่งเรียนในห้องเรียนเสมอไป ความรู้เกิดได้ทั้งจากห้องเรียนและนอกห้องเรียน และจำเป็นต้องมีผู้สอนเสมอไป สามารถเรียนรู้ได้ด้วยประสบการณ์ของตนเอง

ไตรสิกขา คือ ข้อที่จะต้องศึกษาหรือข้อปฏิบัติสำหรับศึกษา คือ ฝึกหรือพัฒนากายวาจา สมาธิและปัญญาให้เจริญก้าวหน้า^๕ มีองค์ประกอบดังนี้ (๑) อธิศีลสิกขา สิกขาคือศีลอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง (๒) อธิจิตตสิกขา สิกขาคือจิตอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม เช่น สมาธิอย่างสูง (๓) อธิปัญญาสิกขา สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง

ความสำคัญของไตรสิกขาที่ปรากฏในคัมภีร์ทีฆนิกาย เช่น ภิกษุผู้มีความเพียร มีความเข้มแข็ง เพ่งพินิจ มีสติ คุ้มครองอินทรีย์ ครอบงำทุกทิศด้วยอัปปมาณสมาธิ ประพฤติอธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา...ภิกษุเช่นนั้น บัณฑิตกล่าวว่าป็นนักศึกษา เป็นนักปฏิบัติ และมีความประพฤติดีบริสุทธิ ภิกษุเช่นนั้น บัณฑิตกล่าวว่าป็นผู้ตรัสรู้ชอบ เป็นนักปราชญ์ เป็นผู้ถึงซึ่งที่สุดแห่งการปฏิบัติในโลก^๖

ความเชื่อเรื่องนรกและสวรรค์ของชาวดาบลิแวกก็เช่นเดียวกัน ที่มีคุณค่าด้านการศึกษาเกิดจากการได้รับสั่งสอนจากผู้รู้และประสบการณ์ตนเอง กล่าวคือ ผู้ให้สัมภาษณ์เชื่อว่าการทำบุญจะทำให้ได้ไปเกิดในสวรรค์ ได้เสวยทิพย์สมบัติ ส่วนการทำความชั่วจะทำให้ไปบังเกิดในนรก ถูกทรมานให้ได้รับความทุกข์ เป็นสถานที่น่ากลัวอย่างยิ่ง^๗ ความรู้เกี่ยวกับเรื่องนรกและสวรรค์นี้ที่รู้จากการเห็นภาพฝาผนังและการดูละครที่ว่าจะทำให้มองเห็นภาพได้ชัดเจน สามารถเตือนสติตนในการดำรงชีวิตเป็นอย่างดี^๘

^๕พนัส หันนาคินทร์, การศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๒๑), หน้า ๕.

^๕ภิญโญ สาร, หลักการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สุภา, ๒๕๒๑), หน้า ๑๐ – ๑๑.

^๕ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๕๖.

^๖อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๕๑/๓๒๐.

^๗สัมภาษณ์ พระครูพุทธวิธราชคุณ, เจ้าอาวาสวัดสี่แคว, พระครูบุญพิทักษ์, เจ้าอาวาสวัดหนองตาไก่, วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^๘สัมภาษณ์ นายจำเนียร โคตรมุงคุณ, ครูโรงเรียนบ้านโนนเชียงบังหาดหนองแกล, อาจารย์ดารา โคตรมุงคุณ, ครูโรงเรียนบ้านคางสูงไข่มุนโนนศึกษา, วันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

เรื่องนรก-สวรรค์ในปัจจุบันนี้ไม่ได้อยู่ในจิตสำนึกของคนมากเท่าไร คือเวลาจะทำความชั่วก็มักจะไม่ค่อยคิดถึงเรื่องนรกหรือกลัวนรก สาเหตุสำคัญคือขาดการปลูกฝัง ไม่เหมือนในอดีต ในเวลาสอนและอบรมจริยธรรมนักเรียน ผู้สอนในปัจจุบันก็ไม่ค่อยพูดเรื่องนรกและสวรรค์มากเท่าไร คงคิดว่าเป็นเรื่องที่พิสูจน์ด้วยตาไม่ได้ กลัวว่าเด็กจะไม่เชื่อ การสอนเด็กให้เห็นความสำคัญของศีลธรรม ไม่ควรละเลยการสอนเรื่องสาเหตุของการตกนรกและการได้ขึ้นสวรรค์ การลงโทษสัตว์นรกและการเสวยบุญของเทวดา ซึ่งปัจจุบันนี้มีสื่อมากมาย จะไม่ทำให้เด็กเบื่อเลย เพราะเด็กจะรู้สึกตื่นเต้นหากได้ฟังเรื่องเหล่านี้ และจะทำให้เด็กไม่ทำตนห่างไกลศีลธรรม ผู้สอนไม่ควรเอาความเข้าใจของตนเองเป็นประมาณ^๕ เด็กทุกวันนี้ไม่ค่อยได้เข้าวัดฟังธรรมมาก ใช้เวลาส่วนมากอยู่กับเทคโนโลยี เช่น ดูละคร ฟังเพลง ซึ่งมีสิ่งชั่วอยู่มาก ดังนั้น จึงทำให้ห่างเหินจากศีลธรรม เป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง ไม่เพียงเฉพาะพ่อแม่เท่านั้นที่ต้องดูแลเด็กและเยาวชนอย่างใกล้ชิด อยากรู้รัฐบาลมีส่วนในการควบคุมดูแลเรื่องเหล่านี้ด้วย^๖ ในส่วนของเยาวชนมีความเห็นว่า มีความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์เหมือนกัน แต่เนื่องจากเห็นว่าเป็นเรื่องไกลตัว ไม่ได้เห็นผลในทันที ดังนั้น จึงทำให้ไม่กลัวมากเหมือนกับการลงโทษตามกฎหมายบ้านเมือง เมื่อไม่มีความหวาดกลัวก็ขาดความยำเกรงต่อกฎหมายหรือข้อปฏิบัติทางศีลธรรม จึงเกิดอาการเินเฉยหรือเฉยเมยต่อกฎกติกา หรือข้อบังคับทางสังคม เด็กและเยาวชนหรือแม้ผู้ใหญ่ในสังคมต่างพากันละเมิดศีลธรรมกันอย่างง่ายดาย ซึ่งนับว่าเรื่องนรกสวรรค์มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของเด็กและเยาวชนอยู่ไม่น้อยเลยทีเดียว^๗

ผู้สูงอายุจะมีโอกาสได้ฟังพระเทศน์เรื่องนรก-สวรรค์มากกว่า เพราะได้เข้าวัดฟังธรรมอยู่เป็นประจำ ซึ่งจะได้อะไรหรือไม่ได้ฟังก็คงไม่มีผลอะไรมาก เพราะคนเหล่านี้เชื่อในเรื่องเหล่านี้อยู่แล้ว ดังนั้นคนกลุ่มนี้หรือคนวัยนี้ไม่ต้องสอนอะไรมาก เพราะโดยธรรมชาติดั้งเดิมคืออยู่แล้ว แต่จะอย่างไรก็ตามคนกลุ่มนี้วัยนี้หากมีโอกาสก็ต้องพำสอนลูกหลาน ผู้เป็นเด็กและเยาวชนของชุมชนให้เห็นเป็นประจักษ์ว่า นรกสวรรค์เป็นความเชื่อที่จำเป็นต่อชีวิตของทุกคน ไม่ว่าคนนั้นจะเคยประจักษ์ด้วยทวารใดๆ หรือไม่ก็ตาม^๘ กลุ่มพระสงฆ์มีความเห็นว่า พระทุกวันนี้

^๕สัมภาษณ์ นายเพิ่ม วัลย์พิช, ครูโรงเรียนบ้านคานหักโนนใหญ่, นางอรนุช วัลย์พิช, ครูโรงเรียนบ้านโนนสาวทองหนองสูง, วันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^๖สัมภาษณ์ พ่ออ่อนสา โมลาเสศ, พ่อทองล้วน จันทะมูลศรี, ผู้รู้ท้องถิ่น, วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^๗สัมภาษณ์ นางสาวสุพัตรา นาชัยทอง, เยาวชน, วันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^๘สัมภาษณ์ พระครูสิริรัตนภิรักษ์, เจ้าอาวาสวัดสี่แก้ว, วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๕., นายทองคำ เผ่าภูธร, วยาวัจกร, วันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

เทศน์เรื่องนรกและสวรรค์น้อยลง โดยมากจะเทศน์เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน เพราะเห็นว่าคนทุกวันนี้เชื่อเรื่องวิทยาศาสตร์มาก จึงต้องการสอนให้สอดคล้องกับความรู้และความต้องการของเขา ซึ่งเรื่องนี้ก็น่าคิดว่าพระไม่ควรลดบทบาทของตนเองในเรื่องการสอนเกี่ยวกับนรกสวรรค์ เพราะจริงๆ แล้วนรกสวรรค์ในปัจจุบันจะมีความชัดเจนมากกว่าอดีตมากกว่าเสียด้วยซ้ำ เหมือนดังคำพูดที่ว่ากรรมคิดจรวดอะไรทำนองนั้น ในความหมายก็คือกรรมที่ให้ผลในปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น ภาวะโลกร้อนที่มีผลกระทบต่อคนทั่วโลกอยู่ในขณะนี้ เรื่องสิ่งแวดล้อมที่พ่นพิษต่อการดำเนินชีวิตกรรมของหมอกควันเป็นต้น เพราะเผาป่าในป็นี่จึงส่งผลกระทบในป็นี่ โดยชี้ให้เห็นว่านรกคือสภาพที่เป็นทุกข์ปรากฏชัดมากมาย^{๙๙}

๔.๒ ด้านจิตใจ

ในด้านจิตใจนี้ผู้วิจัยจะได้อธิบายเกี่ยวกับสมาธิและปัญญา หากสงเคราะห์เข้าไปในโอวาทปาฏิโมกข์ก็ได้แก่ การทำจิตของตนให้ผ่องใส (สจิตตปริโยทปน)^{๑๐๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้จำแนกสมาธิไว้ ๓ ลักษณะตามระดับจิต คือ (๑) คุณภาพจิต (๒) สมรรถภาพจิต (๓) สุขภาพจิต โดยเฉพาะสุขภาพจิตนั้นเป็นภาวะสูงสุดของจิต เพราะทำให้เป็นสุข (ปราศจากปัจจัยปรุงแต่ง) ส่วนปัญญามี ๒ ด้านที่สำคัญยิ่ง คือ ปัญญาที่เข้าถึงความจริงแห่งธรรมดาของธรรมชาติ และปัญญาที่สามารถใช้ความรู้ที่จัดตั้งวางระบบแบบแผนจัดดำเนินการให้ชีวิตและสังคมมนุษย์ได้ประโยชน์สูงสุดจากความจริงนั้น^{๑๐๑} ซึ่งปัญญาที่จะอธิบายในประเด็นนี้คือปัญญาประเภทที่สองนี้

การยอมรับนับถือเรื่องนรกสวรรค์นำไปสู่การยอมรับนับถือกฎแห่งกรรม, ความเชื่อในกฎแห่งกรรมนำไปสู่การละความชั่วทำความดี, การละความชั่วทำความดีนำไปสู่การพัฒนาด้านจิตใจความประพฤติ, การพัฒนาจิตใจนำไปสู่ความสุขความสงบทางจิตใจ, ความสุขความสงบที่เกิดขึ้นในจิตของคนในสังคมนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข, การอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขเป็นการสร้างสวรรค์เกิดขึ้นในโลกมนุษย์ ปัจจุบันวิชาการทางเทคโนโลยีได้ก้าวหน้าไปไกลมาก แต่เนื่องจากความเจริญในปัจจุบันมีลักษณะเป็นดาบสองคม เพราะวัตถุได้ก้าวหน้าพัฒนาการทางจิตไปมาก ความเชื่อที่นำมาเรียงไว้ตอนหนึ่งนั้น เริ่มจากจุดใดก็ตามย่อมเป็นการพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น

^{๙๙} สัมภาษณ์ พระครูสิทธิปัญโญภาส, เจ้าอาวาสวัดคงยาง, พระครูประดิษฐ์บุญญากร, เจ้าอาวาสวัดศรีชัยมงคลวราราม, วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๑๐๐} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๕๐/๔๓.

^{๑๐๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมอดิศัยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๖๘.

สัมพันธ์กับความเจริญทางด้านวัตถุจนถึงจุดที่สามารถ "ให้จิตใจที่ประกอบด้วยธรรม เหตุผล เป็นตัวนำวัตถุแทนที่จะให้วัตถุนำจิตใจอย่างที่เห็นกันบางแห่งในปัจจุบัน" การสอนและยอมรับเรื่องนรกสวรรค์ในแง่ที่ถูกต้องจึงไม่เป็นการลำเอียง แต่เป็นการเร่งรัดพัฒนาด้านจิตใจพฤติกรรมของมวลชนให้สามารถเป็นผู้กำหนดวัตถุและควบคุมวัตถุได้ด้วยพื้นฐานแห่งจิตใจที่ประกอบด้วยธรรมดังกล่าว^{๑๖}

ทางพระพุทธศาสนาถือว่า ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นใหญ่ ใจคิดอย่างไร ก็จะมีอิทธิพลให้พูดและทำตามนั้นด้วย แม้ทางโลกก็มีสำนวนภาษิตว่า “ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว” คือใจสั่งให้กายทำตามที่คิดได้ ชาวตำบลสี่แก้วเมื่อมีทัศนคติต่อพระและสวรรค์อย่างไร ก็จะพูดและทำตามนั้น จากการสัมภาษณ์ พบว่า คำสอนเรื่องนรก-สวรรค์มีอิทธิพลต่อจิตใจมาก เพราะเมื่อเกิดความเชื่อแล้ว หากทำไม่ดีงาม ก็จะอดคิดกังวลไม่ได้ กลัวจะเป็นบาปกรรม หากได้ทำความดี จิตใจก็จะดีงาม ปลอดภัย โปร่ง เบิกโล่ง^{๑๗} การทำคุณงามความดีของคนทั้งหลายเราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าเกิดจากความเชื่อว่าทำให้ไปสู่สวรรค์ ดังนั้น ความเชื่อเรื่องสวรรค์จึงเป็นแรงจูงใจให้คนทำความดี^{๑๘}

หากคนเราไม่เชื่อเรื่องนรกและสวรรค์แล้ว สังคมจะเดือดร้อนวุ่นวายมาก เพราะคนจะทำความชั่วมากขึ้น และจะทำความดีน้อยลง ในอนาคตมีแนวโน้มเป็นอย่างนี้มากขึ้น เพราะความเจริญทำให้คนไม่ค่อยเชื่อศาสนา ทำตัวเหินห่างจากศาสนา^{๑๙} ในการสอนคนให้กลัวนรกและอยากไปสวรรค์สมัยก่อน ท่านฉลาด คือเขียนภาพฝาผนังไว้ ซึ่งได้ผลดีว่าการสอนและอ่านหนังสือ เพราะคนเขาเห็นภาพ บางวัดสร้างสถานที่จำลองนรก-สวรรค์ ซึ่งเป็นเรื่องที่ดีมาก เมื่อได้ไปเห็นแล้วเป็นเครื่องเตือนสติได้ดีมาก^{๒๐} เวลาไม่สบายใจ เมื่อได้ฟังธรรมะ ก็ทำให้จิตใจเป็นสุข สามารถลืมทุกข์หรือบรรเทาทุกข์ใจได้ ซึ่งนับว่ามีผลต่อสภาพจิตใจอย่างมาก ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือผู้เฒ่าผู้แก่ชาวตำบลสี่แก้วชอบพูดเสมอว่า กลุ่มใจกับลูกหลานที่ไม่ค่อยเชื่อฟังพ่อแม่และผู้ใหญ่ ไปวัดฟังเทศน์สบายใจกว่า โดยธรรมชาติของธรรมะแล้วใครจะได้ยินได้ฟังก็แล้วแต่ผลที่ปรากฏจะมีรสเดียวคือรสแห่งความเอิบอิ่มใจ สบายใจ โล่งใจ ยิ่งคนมีปัญหาด้วยแล้วยิ่งไหลอาบจนน้ำตาไหลซึมด้วยซ้ำไป^{๒๑} เมื่อได้ทำบุญตักบาตรรู้สึกสบายใจ ยิ่งได้ฟังว่าทำให้ไปสวรรค์ได้ ก็ยิ่งมีความสุขสบาย

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายสัมฤทธิ์ อินอุ่นโชติ, ผู้รู้ท้องถิ่น, วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๑๘} สัมภาษณ์ นางเสาวนีย์ ไทยนุกุล, ครูโรงเรียนชุมชนบ้านสี่แก้ว, วันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๕๕, วันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายชาติรี แก้วยศ, เขาวชน, วันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายธงชัย เหล่าชนาม, ไวยาวังกร, วันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๒๑} สัมภาษณ์ พ่ออ่อนสา โมลาลิศ, ผู้รู้ท้องถิ่น, วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

ใจ คำว่าสวรรค์จึงเป็นเป้าหมายสุดท้ายของผู้ทำบุญ ทั้งๆ ที่ไม่เคยเห็นสวรรค์แต่เพียงได้ยินแค่ชื่อก็สร้างความสุขให้แก่จิตใจแล้ว^{๒๒}

๔.๓ ด้านพฤติกรรม

พฤติกรรม หมายถึง การแสดงออกหรือกิริยาท่าทาง เป็นสิ่งที่สามารถปรับเปลี่ยนได้มีทั้งที่มีมาแต่กำเนิดและเกิดจากการเรียนรู้ นักจิตวิทยานิยมแบ่งพฤติกรรมออกเป็น ๒ ประเภท (๑) พฤติกรรมภายนอก (overt behavior) เป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้โดยชัดเจน (๒) พฤติกรรมภายใน (ความในใจ) (covert behavior) เป็นพฤติกรรมที่บุคคลหรือสิ่งมีชีวิตบางประเภทนั้นๆ รู้ดีกว่าผู้อื่น ถ้าไม่บอก ก็ไม่มีใครรู้ได้ เช่น การเข้าใจ การได้กลิ่น การตัดสินใจ เป็นต้น พฤติกรรมภายนอกและพฤติกรรมภายในมีความสัมพันธ์กัน โดยพฤติกรรมภายในเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมภายนอก เช่น คิดอย่างไรก็พูดออกมาตามที่คิดนั้น เป็นต้น

พฤติกรรมที่จะกล่าวในส่วนของการสอนทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ศีล คือ ความสำรวม^{๒๓} คือสำรวมกายและวาจา เป็นข้อบัญญัติทางพระพุทธศาสนาที่กำหนดการปฏิบัติกายและวาจา เช่น ศีล ๕ ศีล ๘, การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย เป็นธรรมข้อ ๑ ในทศพิธราชธรรม^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวเน้นย้ำใน ๓ ประเภท คือ (๑) พฤติกรรมในความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หรือโลกแห่งวัตถุ (กายภาวนา) (๒) พฤติกรรมในความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมและโลกแห่งชีวิต (ศีลภาวนา) (๓) พฤติกรรมในด้านอาชีวะ คือการทำมาหาเลี้ยงชีพ (ศีลภาวนาด้านสัมมาอาชีวะ)^{๒๕}

พฤติกรรมการแสดงออกของชาวดำบลสี่แก้วโดยมากเป็นไปในทางที่ดี ตั้งอยู่ในศีลธรรม เพราะเชื่อว่าการรักษาศีล ฟังธรรม ทำบุญตักบาตรจะช่วยให้พวกเขาไม่ตกนรกไม่ลำบากทั้งในชาตินี้และชาติหน้า และก็ยังมีการสอนลูกหลานให้รู้จักการทำบุญใส่บาตรสอน ให้รู้จักเรื่อนรก สวรรค์ เรื่องบาปบุญคุณโทษ เพื่อจะได้เป็นคนดีของสังคม ไม่สร้างปัญหาให้กับตนเองและผู้อื่น

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายชาติรี บุญเรือง, เขาวชน, วันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๒๓} พระนารทเถระ และพระมหาติปิฎกอุพาทเถระ รจนา, **มลินทปญฺหอุฎฺฐกถา — ฎีกา**, ตรวจชำระโดยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพ : โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๔.

^{๒๔} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๐๓.

^{๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมวดศึกษาศาสตร์**, หน้า ๖๗.

จากการสัมภาษณ์ พบว่า ความคิดความเข้าใจของคนจะก่อให้เกิดพฤติกรรมของคนนั้น ๆ เช่น ผู้สูงอายุเชื่อว่าทำบุญได้ไปสวรรค์ ดังนั้น จึงนิยมไปวัดทำบุญ หรือคนที่ดื่มสุรา ก็เพราะเขาไปได้คิดถึงการตกนรก ซึ่งคิดว่าเขาเชื่อนรกเหมือนกัน แต่ด้วยพฤติกรรมเคยชิน จึงทำให้ยังคงไม่เลิกดื่ม ซึ่งดูเหมือนว่าไม่กลัวนรก^{๒๖} การสั่งสอนเรื่องนรก-สวรรค์ ให้ดีที่สุดต้องสอนตั้งแต่เด็กมา เมื่อโตขึ้นเขาอาจจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ได้ หรือมีความเชื่อตามแต่ก็เปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่ดีได้ยาก คนเราควรจะได้รับ การสอนหรืออบรมบ่อย ๆ จึงจะไม่ประมาท^{๒๗} บางคนมีพฤติกรรมไม่ดี แต่เมื่อได้เข้ามาบวช ก็สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ เพราะพระพุทธศาสนาสอนให้คนทำความดีและละความชั่ว ดังนั้น การได้รับความรู้ที่ถูกต้องจึงมีความสำคัญมาก หรือบางคนไม่เคยสนใจเข้าวัดฟังธรรม แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์บางอย่างที่ทำให้กระเทือนใจ ซึ่งเขาคิดว่าเป็นเรื่องของกรรม ก็ทำให้เขาเปลี่ยนมาเป็นคนดีได้^{๒๘}

๔.๔ ด้านสังคม

สังคม หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน มีความสัมพันธ์พึ่งพาอาศัยซึ่งกัน ตลอดจนมีระเบียบกฎเกณฑ์และความเชื่อถือที่สำคัญๆ ร่วมกัน สถาบันทางสังคม เช่นสถาบันครอบครัว สถาบันเศรษฐกิจ เป็นต้น ลักษณะของสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เป็นสังคมเกษตรกรรม มีระดับการศึกษาค่อนข้างต่ำ และมีการอพยพเคลื่อนย้ายไปสู่ถิ่นอื่นมาก รูปแบบทางสังคม เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงของสังคมมีทั้งผลดีและผลเสีย อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงไม่ใช่สิ่งเลวร้าย แต่เป็นการปรับตัวของสังคมต่างหาก สมาชิกสังคมต้องศึกษาทำความเข้าใจให้รู้เท่าทันและสามารถปรับตัวได้อย่างกลมกลืน สังคมที่จะกล่าวในมิติของคำสอนทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ภาวนา คือการเจริญหรืออบรมกาย วาจาใจและปัญญา ซึ่งมีการอธิบายไว้ว่า

๑. กายภาวนา อบรมกายหรือพฤติกรรม

๒. จิตตภาวนา อบรมจิต

๓. ปัญญาภาวนา อบรมปัญญา^{๒๙} หากเพิ่มศีลภาวนา ก็เป็นภาวนา ๔ ทั้งนี้เพราะการอยู่ร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และรักษากฎระเบียบต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ต้องทำให้เหมาะสมดีงาม

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายทองใบ ปิงมนต์, ผู้ใหญ่บ้านบ้านเหล่าขาม, วันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูสิริรัตนภิรักษ์, เจ้าอาวาสวัดสี่แก้ว, วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายทองสุข ทวีไชย, ไวยาวัจกรวัดสี่แก้ว, นายขุนทอง ภูติรักษ์, อุบาสก, วันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๒๙} ที. ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๕๖.

ซึ่งภาวนาจะเป็นเครื่องมือพัฒนาพฤติกรรมให้แสดงออกอย่างเหมาะสม ไม่มีโทษทั้งแก่ตนและส่วนรวม

จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย พบว่า สังคมเราจะมีสุขได้ก็เพราะคนทั้งหลายประพฤติธรรม ไม่เห็นแก่ตัว เอื้อเฟื้อและอภัยคนอื่น ซึ่งค่อนข้างหาได้ยากขึ้นทุกวัน คนที่มีใจใฝ่ธรรม ใครคบด้วยก็มีความสุข คำว่า ใคร หมายถึงทุกคนในสังคมที่เป็นใครก็ได้หากมีความเชื่อในเรื่องนรกสวรรค์ และประพฤติปฏิบัติตามความเชื่อนั้น สังคมซึ่งเป็นภาพรวมของคนทุกคนในสังคมจะเกิดสันติสุขด้วย อันเนื่องจากคนแต่ละคนผู้เป็นหน่วยย่อยของสังคมนั้นเอง^{๓๐} การทำบุญควรทำด้วยเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี ไม่ใช่เพื่อประโยชน์อื่น เช่น การยกย่องสรรเสริญจากผู้อื่น เป็นต้น การทำบุญที่ถูกต้องใจจะมีความสุขมาก เพราะผลของบุญสามารถรับรู้และสัมผัสได้ด้วยใจเท่านั้น ดังนั้นเวลาทำบุญจะต้องตั้งใจให้ดีผลบุญจึงจะเกิดอย่างเต็มเปี่ยม^{๓๑} คนทุกวันนี้มีค่านิยมที่ผิดหลายอย่าง เช่น ฆ่าสัตว์ ต้มสุราในงานบุญ เป็นต้น หากไม่ทำก็จะเกิดความไม่สบายใจ กลัวคนอื่นตำหนิ ซึ่งเป็นความเชื่อและการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้อง แต่คนส่วนใหญ่มักพ่ายแพ้ต่อสภาพเพียงแค่นี้^{๓๒} อยากให้สังคมไทยสามัคคีกัน ไม่อยากให้เห็นคล้ายตามคนชั่วที่ชักชวนในทางที่ไม่ดี เพราะจะทำให้ไม่มีความสุข เป็นทุกข์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ซึ่งโลกนี้และโลกหน้าในความหมายก็คือไม่นรกก็สวรรค์เท่านั้น นับว่าเป็นความเชื่อที่ฝังรากลึกยากที่จะถอนออกได้ หากเป็นอย่างนี้สังคมจะมีแต่ความสุขและสันติสุขตลอดไป^{๓๓} มีโอกาสได้ปฏิบัติธรรมเป็นบางโอกาส เห็นว่าเป็นช่องทางที่พัฒนาจิตใจให้สงบได้ดี พระท่านสอนว่าสามารถทำได้หลายอย่าง เช่น ฟังธรรม ตั้งใจจดจ่อทำงาน เป็นต้น^{๓๔}

^{๓๐} สัมภาษณ์ นายวิรัตน์ สุนทรพิธ, ผู้ใหญ่บ้านบ้านคานหัก, วันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๕., นายเพ็ญศักดิ์ สุริยาข, อุบาสก, วันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๓๑} สัมภาษณ์ นางสาวอาด เทพจินดา, นางอรุณวรรณ บุญเสริม, อุบาสิกา, วันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นางน้อย จันทะมูลตรี, อุบาสิกา, วันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๕., นายชาติรี บุญเรือง, เขาวชน, วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระครูประดิษฐบุญญากร, เจ้าอาวาสวัดศรีชัยมงคล, วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๓๔} สัมภาษณ์ นายขุนทอง ภูติรักษ์, อุบาสก, วันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

๔.๕ ด้านการปกครอง

การปกครองเป็นอำนาจของรัฐ ซึ่งเกิดจากการตั้งกติการ่วมกันของคนในสังคม ดังนั้นจึงมีการเลือกบุคคลที่เห็นว่าเหมาะสมไปทำหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย ประโยชน์ของกฎหมายมีดังนี้คือ รักษาความมั่นคงปลอดภัยของชาติ บำบัดทุกข์บำรุงสุขให้ราษฎร ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจ ให้ประชาชนได้รับการศึกษาได้ทั่วถึง สร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สร้างรายได้แก่ประเทศชาติ ส่งเสริมศิลปกรรมและวัฒนธรรม ส่งเสริมสุขภาพอนามัย จัดสรรสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ส่งเสริมและควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัดและคุ้มค่า รวมทั้งช่วยรักษาความสมดุลของธรรมชาติด้วย

เว้นการปกครองเสียแล้วมนุษย์ก็ไม่อาจอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้ เพราะสัญชาตญาณของสิ่งมีชีวิต (คนและสัตว์) ทั้งหลายนั้นผู้ที่มิกำลังกว่า แข็งแรงกว่าก็มักจะเบียดเบียนรังแกผู้ที่อ่อนแอกว่า คนฉลาดก็มักจะเอาเปรียบคนที่โง่เขลากว่า ดังนั้น เมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม จึงจำเป็นต้องมีกฎระเบียบ ข้อปฏิบัติ หรือข้อตกลงร่วมกัน ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันรักษาสิทธิประโยชน์ของตนรวมทั้งของหมู่คณะด้วย เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ^{๕๕} ในสมัยของพระยาสิทธิพร องค์ทรงนิพนธ์คัมภีร์ไตรภูมิพระร่วงขึ้น เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการปกครองประชาชน ซึ่งก็ได้ผลดี ทำให้คนกลัวนรกและปรารถนาทิพยสมบัติในสวรรค์ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า คำสอนเรื่องนรกและสวรรค์มีประโยชน์ต่อการปกครองบ้านเมือง ทำให้คนทำผิคน้อยลง

จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย พบว่า สมัยก่อนแม้กฎหมายก็เขียนขึ้นโดยมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน เช่น กฎหมายตรา ๓ ดวง มีหลักธรรมเกี่ยวกับการปกครองที่นำศึกษา ดังนั้น จึงเป็นกฎหมายที่มีความเป็นธรรม ไม่เอาัดเอาเปรียบผู้อื่น ไม่เขียนขึ้นจากใจที่เห็นแก่ตัวและคิดเบียดเบียนผู้อื่นเป็นพื้นฐาน ต่างจากกฎหมายปัจจุบันที่เลื่อมความน่าเชื่อถือลงทุกวัน^{๕๖} หลักศีลธรรมช่วยทำให้คนเกรงกลัวต่อความชั่วและทำความผิคน้อยลง คือแม้กฎหมายจะเอาผิผิไม่ได้ แต่ผู้กระทำก็รู้ว่าตนเองทำดีหรือทำชั่ว เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ไม่ปรารถนาที่จะทำความชั่วแม้คนอื่นไม่เห็น^{๕๗} หากคนเรามีศีลธรรมในใจ กฎหมายก็ลงไม่มีความสำคัญอะไรมาก กฎหมายเป็นสิ่งที่น่าเกรงกลัวสำหรับคนที่ไม่มีศีลธรรมเท่านั้น^{๕๘}

^{๕๕} พระมหาสุระเวช วชิโร, “ศึกษาวิเคราะห์โลกทัศน์ทางพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องพระยาคันคาก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^{๕๖} สัมภาษณ์ นายบุญธรรม อินอุ่นโชติ, ผู้ใหญ่บ้านบ้านโนนใหญ่, วันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๕๗} สัมภาษณ์ นางอรุณช วิสัยพิช, ครูโรงเรียนบ้านดงสองหนองสูง, วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระครูสิทธิปัญโญภาส, เจ้าอาวาสวัดคงยาง, วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

เพราะฉะนั้น จึงสรุปความได้ว่า อิทธิพลความเชื่อเรื่องนรกและสวรรค์ที่มีต่อการศึกษา คือ ชาวตำบลสีแก้วได้รับการปลูกฝังเรื่องนรก-สวรรค์จากบรรพบุรุษมาโดยลำดับและมีความเชื่อ หยิ่งลึกลงในจิตใจแล้ว ผู้สูงอายุที่เข้าวัดฟังธรรมอยู่เป็นประจำ นอกจากจะมีความเชื่อแล้วยังปฏิบัติ ตามได้อีก ส่วนเยาวชนแม้จะมีความเชื่อแต่ปฏิบัติตามได้บ้างไม่ได้บ้าง สาเหตุสำคัญเพราะใช้ชีวิต อยู่กับสื่อช่วยมากจนเกินไป ทำให้จิตใจเหินห่างจากศีลธรรม

ด้านจิตใจ พบว่า จิตใจมีความสำคัญในการพูดและกระทำคือเป็นสภาพกำหนดกายและ วาจาให้กระทำตามได้ มนุษย์เราเมื่อมีความเชื่อในเรื่องใดแล้วก็ยากที่จะเปลี่ยนแปลงได้และมี อิทธิพลต่อจิตใจเป็นอย่างมาก หากรู้สึกว่าตนเองได้ทำผิดพลาดก็จะเกิดความกังวลใจ กลัวจะได้รับ โทษตามคำสอนศาสนา แต่หากได้ทำคุณงามความดีก็就会有ความสบายใจ ในทางปฏิบัติมนุษย์ควรจะ ได้มีสติเตือนตนอยู่เสมอเพื่อป้องกันความประมาท หากไม่มีสติเตือนตนเองได้ ก็ควรจะมีสิ่ง เตือนใจตนเอง เช่น ได้ฟังเทศน์หรือรับการอบรมในเรื่องศีลธรรมเป็นประจำ

ด้านพฤติกรรม พบว่า คนเรามีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน กล่าวคือ บางคนก็ได้สั่งสมบุญ บารมีมาดี สามารถที่จะตั้งตนในศีลธรรมได้โดยไม่ต้องมีเงื่อนไขบังคับ แต่บางคนต้องอาศัยการ ฝึกฝนอบรม พฤติกรรมมีความสำคัญเพราะเป็นผู้กระทำความผิด ดังนั้น จึงต้องควบคุมหรือ ปรคับประคองให้ตั้งอยู่ในหลักศีลธรรมตามคำสอนพระพุทธศาสนา

ด้านสังคม พบว่า หากปัจเจกชนมีศีลธรรม สังคมก็就会有ความสงบ เป็นสังคมแห่งอุดม คติ แม้ในความเป็นจริงแล้วจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยากก็ตามที แต่อย่างน้อยหากคนในสังคมส่วนมาก มีศีลธรรมก็น่าจะพอใจแล้ว การดำรงตนควรถือหลักธรรมาธิปไตยคือถือความถูกต้องเป็นสำคัญ ไม่ใช่ทำดีเพราะต้องการคำสรรเสริญหรือไม่ทำชั่วเพราะกลัวถูกติเตียน

ด้านการปกครอง พบว่า หากกฎหมายเป็นกฎที่ไม่ประกอบด้วยธรรม ก็จะไม่ได้รับการ ขอมรับจากสังคม กฎหมายมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามใจหรือตามกิเลสของคน เพราะมนุษย์เป็นผู้ กำหนดขึ้น แต่หลักศีลธรรมไม่อาจเปลี่ยนแปลง เพราะเป็นความจริงแห่งธรรมชาติ หลักศีลธรรมที่ มีบทสรุปคือสุคติภูมิและทุกคติภูมิแม้จะไม่เห็นผลในทันตาเหมือนกับการลงโทษทางกฎหมาย แต่ก็ ทำให้คนกลัวได้ เพราะเป็นสิ่งที่ติดตามให้ผลได้จริง และมีความเกี่ยวข้องต่อการปกครอง